

Agnieszka Krempa

Monika Wolnik

Magdalena Zawilińska (magdalenazaw@interia.pl)

III rok, I stopień studiów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Elżbieta Waszczyszyn (ela.waszczyszyn@pk.edu.pl)

Opiekun Koła Naukowego Historii Architektury Polskiej, Instytut Historii Architektury
i Konserwacji Zabytków, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

Ochrona historycznej architektury obronnej w stanie ruiny

The protection of historical defensive architecture in ruin

Streszczenie

Zgodnie z międzynarodowymi doktrynami konserwatorskimi najlepszą metodą ochrony zamków jest pozostawienie ich w stanie trwałej ruiny. Ciekawym i również poprawnym rozwiązaniem tego problemu jest uzupełnienie historycznej tkanki współczesnymi elementami. Jednakże coraz częściej mamy do czynienia z działaniami takimi jak rekonstrukcja, które budzą wiele wątpliwości i są niezgodne z wszelkimi dokumentami doktrynalnymi. W niniejszym artykule opisujemy różnorodne podejście do ochrony zabytków na przykładzie dziewięciu polskich zamków.

Słowa kluczowe: ochrona zamków, architektura obronna, międzynarodowe dokumenty doktrynalne

Abstract

According to the international doctrinal documents of restoration, the best method of protecting castles is leaving them in permanent ruin. Really interesting and correct solution of that problem is infilling historic buildings with new elements. Nevertheless, we have to deal with activities, such as reconstruction, which are open to doubt and inconsistent with any doctrinal documents. In this article we attempted to describe various approaches of protection of monuments in nine examples of Polish castles.

Keywords: protection of castles, defensive architecture, international doctrinal documents

1. KONSERWACJA W TEORII

Ochrona polskiego dziedzictwa narodowego, mimo swojej burzliwej historii – czasu wojen i często destrukcyjnego działania lat niewoli – może zarówno zachwycać, jak i skłaniać do refleksji. Jest naszym naturalnym obowiązkiem, wynikającym z poczucia przynależności do ojczyzny. Każdy kraj ma swoje sposoby radzenia sobie z tym zagadnieniem. W celu ujednoczenia metod postępowania w szeroko pojętej dziedzinie konserwacji zabytków stworzono uniwersalne zalecenia dotyczące ochrony obiektów historycznych. Wszystkie postulaty zostały spisane w międzynarodowych dokumentach doktrynalnych, takich jak Karta Ateńska¹, Karta Wenecka², Karta Florencka³ czy Karta Krakowska⁴.

Jednak najwięcej sytuacji spornych, wynikających z ochrony zabytków, związanych jest z ruinami. W ostatnich latach w Polsce spotykamy się z różnymi formami postępowania w takim przypadku. Najczęściej mamy do czynienia z zachowaniem istniejących założeń w postaci trwałej ruiny, ich uzupełnieniem nowymi elementami lub z rekonstrukcją. Obecnie zalecana jest jak najmniejsza ingerencja w obiekty historyczne. Jednakże rzeczywistość nie zawsze odzwierciedla uniwersalne wytyczne zawarte w międzynarodowych dokumentach, czego najlepszymi przykładami są niektóre zamki w Polsce.

Sposoby traktowania zabytków w naszym kraju w ciągu ostatnich wieków uległy diametralnym przemianom. W 2003 roku została wprowadzona w życie ustawa regulująca ich stan prawny⁵. Od tej pory większość odpowiedzialności przechodzi z państwa na właściciela. W związku z tym w ostatnich latach zmieniła się mentalność społeczeństwa, a przede wszystkim osób decyzyjnych, takich jak inwestor, architekt i konserwator. Odgrywają oni kluczową rolę w ochronie zabytków. Niejednokrotnie prowadzi to do sporów pomiędzy możliwością zarobku, myślą artystyczną a prawdą historyczną. Pomimo zwiększonej świadomości potrzeby ochrony wspólnych dóbr, zmiany gospodarcze i polityczne spowodowały, że wielu ludzi przedkłada aspekt materialny nad dobro obiektów historycznych.

2. MAGIA TRWAŁYCH RUIN

W Polsce prace konserwatorskie prowadzone przy wielu zniszczonych zamkach są inspirowane „angielską szkołą konserwacji ruin”. Według niej najważniejsze jest zachowanie istniejącej substancji w jak największym zakresie przez zabezpieczenie pozostałości oraz zapobieganie dalszym zniszczeniom. Struktura obiektu powinna pozostać w takiej formie, w jakiej przetrwała do naszych czasów. Niezbędne jest jednak usunięcie wszelkich większych ubytków, w których mogłaby zamarzać woda i powodować dalszą destrukcję budynku. Na przykład korony murów są „opracowywane” m.in. przez ich oczyszczanie, a następnie przemurowywanie górnych warstw zwietrzałej zaprawy. W niektórych przypadkach, gdy konieczne jest wzmocnienie obiektu, stosuje się konstrukcje stalowe czy żelbetowe, które

najczęściej próbuje się ukryć. Ważną cechą tej szkoły jest objęcie nadzorem również otoczenia ruiny. Trawniki są krótko strzyżone, a teren oczyszczany z samosiejek, które przystaniałyby cenny zabytek.

2.1. ZAMEK OGRODZIENIEC W PODZAMCZU

Około 1350–1370 roku w Podzamczu z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego wybudowano twierdzę. Zamek zamieszkiwały kolejne rodziny aż do 1523 roku, kiedy to warownia znalazła się w rękach Bonerów, jednego z najbardziej wpływowych ówczesnych rodów. Obiekt został przebudowany w stylu renesansowym. Kolejne lata zmian właścicieli, potop szwedzki oraz spalenie zamku doprowadziły do opuszczenia go przez ostatnich mieszkańców w 1810 roku⁶.

W dniu dzisiejszym Zamek Ogrodzieniec pozostał w niezmienionej formie, a wewnątrz jego murów powstała ścieżka dydaktyczno-turystyczna. Postępowano tu przede wszystkim według zasad angielskiej szkoły konserwacji ruin. Prace rozpoczęto od odgruzowania całego założenia do poziomów pierwotnych. Przywrócono przez to właściwe proporcje i współzależności przestrzenne obiektu. Oczyszczono skałki i stoki na zewnątrz zamku, a zielen z murów została usunięta, aby ich nie zasłaniać oraz nie niszczyć przez korzenie czy zamarzającą w szczelinach wodę. Dzięki tym zabiegom ewentualne ubytki mogą zostać zauważone przez konserwatorów we wczesnej fazie.

Przyjęto trzy zasady ułatwiające zwiedzającym rozróżnienie współczesnych uzupełnień od ruiny. Nowa forma i materiał ma sygnalizować wyposażenie zaprojektowane na potrzeby ruchu turystycznego, zaś stara część oznaczać ukształtowanie historyczne. Dodatkowo, połączenie dawnej formy z nowym materiałem powinno odnosić się do niezbyt pewnego ukształtowania historycznego. Schody oraz pomosty, wybudowane na potrzeby ruchu turystycznego, wykonano m.in. z żelbetu. Ponadto starano się je ukryć w możliwie jak najlepszy sposób. Balustrady wykonano ze stali, jednakże żeby rozróżnić ją od historycznego żelaza, nadano im nowoczesny kształt oraz podkreślono współczesną technologię spawania. Poręcze dzięki minimalistycznej formie tylko nieznacznie przesłaniają obiekt historyczny. Niewielkie uczytelnienia, takie jak poszerzenie lica muru, zasygnalizowano blachą cynkową osadzoną w spoinie. Wystające jej pasy łatwo zauważyć z bliska, jednak nie przeszkadza to w ogólnym odbiorze obiektu. Założeniem takiego rozwiązania jest ułatwienie zwiedzającemu odróżnienia starej i nowej części⁷.

2.2. ZAMEK KRÓLEWSKI W CHĘCINACH

Wzniesiony na przełomie XIII i XIV wieku zamek znajdował się w rękach książęcych, a następnie królewskich. Przez lata pełnił funkcje ważnego ośrodka administracyjno-militarnego. Ograbienie oraz spalenie przez zbuntowane oddziały rokoszanina Zebrzydowskiego,

splądrowanie w 1655 roku podczas potopu szwedzkiego oraz kolejna okupacja przyczyniły się do ostatecznego opuszczenia twierdzy w 1707 roku⁸.

W latach 80. XIX wieku podjęto wstępne czynności konserwatorskie. Wieże zostały odrestaurowane, a w jednej z nich urządzono punkt widokowy. Aktualnie krajobraz można również podziwiać z czworobocznej baszty. Podczas prac przeprowadzonych w ostatnich latach odbudowano studnię oraz kaplicę zamkową. Północny stok, tak jak w przypadku Ogrodzieńca czy Tenczyna w Rudnie, oczyszczono z samosiejek. Dzięki temu odsłonięto najpiękniejszy widok na zamek. Po stronie południowej użyto stalowych lin, aby podtrzymać mury zamku przed zawaleniem. Pomimo prowadzonych na szeroką skalę prac obiekt nadal klasyfikowany jest jako trwała ruina.

2.3. ZAMEK W MIROWIE

Około XIV wieku istniejąca w Mirowie strażnica, związana z bobolicą twierdzą, została przekształcona w zamek. Warownię zniszczono podczas potopu szwedzkiego. Pomimo próby odbudowy zamek został ostatecznie opuszczony w 1787 roku. Do dzisiaj zachowały się fundamenty niektórych budynków zamku dolnego oraz duża część zamku górnego⁹.

Aktualnie twierdza w Mirowie jest zabezpieczana jako trwała ruina, jednak jej przyszłość nie jest do końca pewna. Właściciel, Jarosław Lasecki, tak mówi o problemie ochrony zabytków architektury obronnej w stanie ruiny: „Ja postulowałbym odbudowę wszystkich zamków w Jurze i wcale nie boję się ataków pseudokonserwatorów, którzy chcieliby zostawić je jako ruinę. Obiektów z cegły lub wapienia po prostu nie da się utrzymać w formie trwałej ruiny, bo niszczenie będzie postępowało. Z taką sytuacją mamy do czynienia w zamku Mirów nieopodal Bobolic. Stąd nie mam wątpliwości, że pojęcie trwałej ruiny jest czysto wirtualne i na dłuższą metę ta teoria konserwatorska zostanie w Polsce obalona. Nie chciałbym, aby została obalona poprzez upadek zabytków, które jeszcze dziś można uratować”¹⁰. Senator posiada zgodę konserwatora zabytków na rekonstrukcję, jednakże barierą do jej wykonania – jak na razie – są decyzje administracyjne¹¹.

3. ŚMIAŁOŚĆ WSPÓŁCZESNYCH UZUPEŁNIEŃ

Jednym ze sposobów konserwacji zabytków jest dodanie do nich nowych elementów. Proces ten jest niezwykle skomplikowany i niesie ze sobą wiele trudności. Na pierwszym miejscu należy stawiać dobro zabytku, dlatego trzeba kierować się wskazówkami zawartymi w kartach: Ateńskiej¹², Weneckiej¹³ czy Krakowskiej¹⁴. Przede wszystkim ważne jest, aby nie fałszować historii, próbując na siłę naśladować dawne materiały czy kolorystykę. W związku z tym nowoczesne uzupełnienia powinny w wyraźny sposób odróżniać się od zabytkowej struktury obiektu. W miarę możliwości należy ukryć nowe elementy pełniące funkcje tylko

wzmacniające. Natomiast współczesne składniki, o niewielkich walorach estetycznych, znajdujące się w najbliższym otoczeniu zabytku, jak reklamy, wysokie kominy czy nadmierna ilość słupów telegraficznych, powinny zostać usunięte. Odważne decyzje, zarówno architekta projektującego nowoczesne uzupełnienia, jak i konserwatora zatwierdzającego koncepcję, zostaną przedstawione na przykładzie trzech polskich zamków.

3.1. ZAMEK KRZYŻTOPÓR W UJEŹDZIE

Obiekt został zaprojektowany prawdopodobnie przez Wawrzyńca Senesa. Powstał w latach 1627–1644, finansowany przez Krzysztofa Ossolińskiego. Zamek ten, przedstawiający typ *palazzo in fortezza*, wzniesiono z kamienia i cegły na planie pięcioboku z bastionami w narożach¹⁵.

Dzięki temu, że rezydencja nigdy nie była przebudowywana w myśl panujących ówczesnie tendencji, do dziś można podziwiać oryginalne jej części, m.in. dekoracje sgraffitowe czy detale kamienne. Budowla wielokrotnie była adaptowana na różne funkcje, mimo to zachowało się aż 90% oryginalnych murów, ale tylko 10% sklepień. W 2007 roku obiekt przeszedł pod opiekę Urzędu Gminy w Iwaniskach i zabezpieczony został jako trwała ruina¹⁶.

Punktem zwrotnym była inwestycja z lat 2010–2013, sfinansowana w większości ze środków Unii Europejskiej i przeprowadzona przez gminę Iwaniska. Jej celem była kompleksowa renowacja Krzyżtoporu, która sprzyjałaby jego ochronie i wypromowaniu. Odrestaurowano fortyfikacje i most zwodzony, a także zakonserwowano resztki XVII-wiecznych elewacji. Ważnym elementem było zapewnienie bezpieczeństwa zwiedzających. Zadbano również o nowe elementy – pojawiły się szklane barierki na murach obronnych oraz solidne, nowoczesne zadasznienia, zamontowane w sposób nie ingerujący w trwałą ruinę. Zainstalowane reflektory tworzą iluminację obwarowań, natomiast około 40 lamp umożliwia zwiedzanie podziemi w nocy. Część dziedzińca została wybrukowana, a alejki ogrodowe odtwarzają układ z XVII-wiecznych planów. Dużą rolę odgrywają pomieszczenia zaadaptowane na potrzeby obsługi turystów bez naruszania oryginalnej bryły. Odbywają się tu konferencje, wystawy oraz inne wydarzenia, będące dużą atrakcją dla turystów odwiedzających Zamek Krzyżtopór¹⁷.

3.2. ZAMEK KSIĄŻĄT MAZOWIECKICH W CIECHANOWIE

Budowę obiektu rozpoczęto już w 1355 roku, a w XV wieku wzniesiono rezydencję na planie regularnego czworoboku z murami o wysokości 15 m i dwiema potężnymi basztami¹⁸. Dzieje zamku były burzliwe. W końcu został uznany jako trwała ruina i zabezpieczony przez prace konserwatorskie. Jego baszty, stanowiące jedyne zachowane kubatury, zaadaptowano na cele muzealne.

Dziś budowla należy do Marszałka Województwa Mazowieckiego. W 2005 roku¹⁹ ogłoszono konkurs na projekt rekonstrukcji zabytku, gdyż nie mógł on być odbudowany

w oryginalnej formie z powodu braku rysunków z czasów średniowiecza i renesansu. Wygrał zespół architektoniczny Marka Kleczkowskiego z Gdyni, który w stare mury wpisał nowoczesną bryłę. Zastosowane rozwiązanie wzbudziło liczne kontrowersje i protesty trwające ponad cztery lata. W wyniku działań m.in. Związku Szlachty Polskiej oraz mieszkańców Ciechanowa i okolic w 2007 roku Generalny Konserwator Zabytków oficjalnie zakazał realizacji zwycięskiego projektu. Mimo to 15 marca 2010 roku została podpisana umowa na dofinansowanie I etapu rewitalizacji zabytku, zgodnie z pierwotnym zamysłem. Niecałe trzy lata później nastąpiło otwarcie współczesnego pawilonu wykonanego z drewna, stali i szkła. Jest to lekka, wysoka na dwie kondygnacje budowla, w której mieszczą się powierzchnie wystawiennicze oraz recepcyjno-edukacyjne. Jak mówi przedstawiciel inwestorów: „Celem projektu jest eksponowanie każdego wartościowego historycznie elementu budowlanego (...)”²⁰.

3.3. ZAMEK W PIESKOWEJ SKALE

Obiekt został wybudowany na zlecenie Kazimierza Wielkiego w XIV wieku jako element Szlaku Orlich Gniazd, zaraz przy obecnym parku krajobrazowym ze skałą wapienną zwaną Maczugą Herkulesa²¹. Budowla składała się z dwóch części: górnej – wzniesionej na skale i niezachowanej, oraz dolnej. Zamek kilkakrotnie zmieniał swoje przeznaczenie. Po II wojnie światowej zabytek przeszedł w ręce Skarbu Państwa, by po gruntownej odnowie stać się Oddziałem Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. We wnętrzach nie zostało zachowane żadne oryginalne wyposażenie. Obecnie znajduje się tu stała ekspozycja.

W latach 2014–2016 zrealizowano projekt rewitalizacji zamku, w większości sfinansowany z funduszy norweskich²². Odnowiono stolarkę okienną, elewacje dziedzińca krużganekowego oraz zainstalowano szklane balustrady. Dużą rolę odgrywa nowo wybudowana restauracja, której najważniejszą częścią jest klatka schodowa z windą prowadzącą na taras. Rozpościera się stąd przepiękny widok na całą okolicę. Dzięki użytemu materiałowi w tafli szkła odbijają się drzewa oraz zamek, co pozwala konstrukcji delikatnie wtopić się w krajobraz. Jednak ekstrawaganckie zadaszanie komunikacji pionowej może budzić kontrowersje.

4. SZOKUJĄCE REKONSTRUKCJE

W dzisiejszych czasach rekonstrukcja jest bardzo popularną formą działań podejmowanych w odniesieniu do zabytków w stanie ruiny. Jednak mało kto wie, iż niewiele ma ona wspólnego z prawdziwą historią tych budowli. Z powodu niewystarczającej ilości materiałów ikonograficznych, dokumentów archiwalnych czy znalezisk z wykopaliśk archeologicznych, opiera się ona w głównej mierze na wyobraźni i domysłach architektów oraz konserwatorów. Niestety, prowadzi to do powstawania obiektów, które nie zawsze oddają prawdę historyczną, a co gorsza, niejednokrotnie szpecą otoczenie. Według Dokumentu z Nara²³

rekonstrukcja nie powinna być przeprowadzana w żadnym założeniu. Mimo to staje się coraz częstszą formą postępowania, a wiele rekonstrukcji budzi obecnie ogromne kontrowersje, czego przykładem są zamki: Tropsztyn, Bobolice i Korzkiew.

4.1. ZAMEK TROPSZTYN W WYTRZYSZCZCE

Zamek Tropsztyn zbudowano w Wytrzysszczce w celu obrony tzw. Bramy Sądeckiej, będącej bardzo ważnym punktem styku szlaku wodnego i lądowego do Węgier. Pierwsze wzmianki o pojawieniu się warowni obronno-mieszkalnej pochodzą z 1382 roku. Od XVI wieku wprowadzano zmiany ratujące podupadającą twierdzę, ale atak sąsiadów na zamek w 1574 roku, przechodzenie z rąk do rąk różnych właścicieli oraz budowa bunkrów przez wojska austriackie w pobliżu obiektu doprowadziły go do ostatecznej ruiny²⁴.

Zamek został zrekonstruowany na podstawie znalezisk z wykopalisk archeologicznych z 1993 roku, niewielkich zbiorów dokumentów, ale przede wszystkim wyobraźni ludzkiej. Obecnie główne wejście prowadzi na dziedziniec z wielopoziomową posadzką. Odtworzono, w sposób fantazyjny i odstający od rzeczywistości, mury wraz z gankami straży oraz krenelazami. Dodano werandy, które pierwotnie były drewniane. Tu zostały wybudowane z żelbetu i pomalowane brązową farbą. Taka „imitacja” drewna została zastosowana jeszcze w pozostałych detalach architektonicznych, takich jak wykusze czy okapy. Na miejscu baszty powstała żelbetowa wieża widokowa z klatką schodową i nowoczesnym szybem windy. Całość wykonano przy wykorzystaniu nowych technik oraz surowców, z wyłączeniem materiału murarskiego nawiązującego do historycznych rozwiązań. Obecnie ściany wzniesione są z piaskowca, a dach wykonano z czerwonej dachówki mnich-mniszka²⁵. Całość niestety wątpliwej rekonstrukcji dopełnia lądowisko dla helikopterów, znajdujące się na spadzisto-płaskim dachu obiektu, powstałego na terenie dawnego budynku mieszkalnego.

4.2. ZAMEK BOBOLICE W NIEGOWIE

Zamek Królewski Bobolice został wybudowany za panowania Kazimierza Wielkiego w 2 połowie XIV wieku w Niegowie. Należy on do Szlaku Orlich Gniazd. Od początku swojego istnienia przechodził z rąk do rąk, a jego świetność trwała aż do 1657 roku, kiedy to na Niegów napadli Szwedzi. Potem obiekt zaczął popadać w ruinę. Pobliscy mieszkańcy zaczęli kraść materiał, z którego zbudowany był zamek, a wewnątrz ograbiono z wszelkich pamiątek²⁶. Dopiero w XX wieku zamek przejęli bracia Laseccy, którzy postanowili zrekonstruować go na podstawie prac archeologicznych, źródeł ikonograficznych i dokumentów archiwalnych. Stanisław Lasecki zawsze podkreślał, że: „Traktuje w sposób dosłowny ustawę o ochronie zabytków, które nakłada na właścicieli obiektów historycznych dbanie o ich stan”²⁷. Dlatego też postanowiono zrekonstruować Bobolice.

Samo miejsce było w fatalnym stanie, począwszy od skorodowanej korony murów, a kończąc na grożących zawaleniem się ścianach. Odbudowę zaczęto od wieży bramnej oraz muru obwodowego okalającego zamek dolny. Następnie odtworzono klatkę schodową, komnaty i poszczególne izby na parterze. Na piętrze możemy zobaczyć toaletę w formie drewnianego wykuszu. Zrekonstruowano basztę, gdzie znajduje się kaplica pod wezwaniem św. Jerzego. Na końcu obiekt nakryto dachem i utworzono taras. Zrekonstruowano 70% zamku ze szczególnym wyeksponowaniem oryginalnych murów. We wnętrzach możemy zobaczyć rzeczy wydobyte podczas wykopaliśk archeologicznych, a także eksponaty pochodzące ze zbiorów krakowskich²⁸.

4.3. ZAMEK KORZKIEW

Pierwsza wzmianka o zamku Korzkiew pochodzi z 1325 roku. Badania archeologiczne ujawniły, że budowla posiada cechy czterech stylów architektonicznych. Ciągła zmiana właścicieli doprowadziła zamek do ruiny. Dopiero od 1932 roku, kiedy został on uznany za zabytek, podjęto próby ochrony jego pozostałości, czyli zabezpieczono ruiny i stworzono prowizoryczny dach osłaniający budynek przed opadami, który przetrwał do końca lat 80. XX wieku. Z racji braku funduszy wszystkie prace konserwatorskie ruszyły dopiero w latach 70. XX wieku. Odbudowano mury obronne, zrekonstruowano część bramną, baszty, sklepienia, klatkę schodową, udostępniono piwnice, a także wykonano płyty żelbetowe jako stropy²⁹. Dodano również otwory okienne, taras widokowy oraz zewnętrzną klatkę schodową, będącą jednocześnie galerią wystawową i formą komunikacji z pokojami. W trzech pomieszczeniach zrekonstruowano podwieszane stropy kasetonowe, z kolei w pozostałych mają znaleźć się zdobione podwieszane sufity. Posadzki wykonano z kamieni o fazowanych brzegach lub ułożono drewniane parkiety taflowe. Wewnętrzne tynki nie pokrywają całych ścian, lecz jedynie ich fragmenty, eksponując oryginalne mury. Wykonano nowe portale i kominiki, a także obramienia drzwi. W całym budynku rozprowadzono centralne ogrzewanie³⁰. Użytkownicy mają dostęp do Internetu oraz telewizji satelitarnej. Obecnie zamek zaadaptowano na muzeum, hotel, restaurację oraz sale konferencyjne.

5. PODSUMOWANIE

Powyższe przykłady pokazują nam, jak obecnie wygląda ochrona zabytkowych ruin w Polsce. W tym momencie pojawia się dylemat, czy konserwacja powinna być przeprowadzona ściśle zgodnie z ideami międzynarodowych dokumentów takich jak Karta Ateńska, Karta Wenecka, Karta Krakowska, czy też mniej restrykcyjnie. Dzisiejsze dziedzictwo narodowe jest wynikiem ciężkiej pracy przodków, którzy stworzyli obiekty często z myślą o następnych pokoleniach. Większość zamków przetrwała przez wieki, jednak w wielu z nich można

zaobserwować upływ czasu i zniszczenia spowodowane działalnością człowieka. Zabytki te są bezcennym dziedzictwem kultury narodowej, a co za tym idzie, zasługują na nasz szacunek i opiekę.

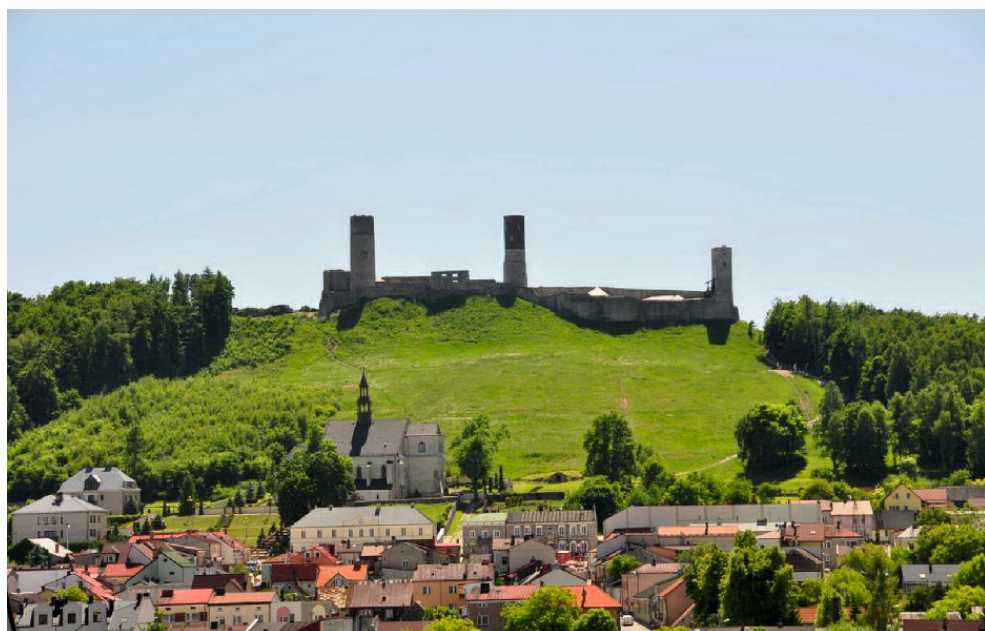
W dzisiejszych czasach próba ochrony zabytków coraz częściej spotyka się z odwrotnym skutkiem, co prowadzi do kontrowersyjnych realizacji konserwatorskich. Wynika to przede wszystkim z niewłaściwego wykorzystania nowoczesnych technologii, przesadnego ograniczania kosztów czy sprzecznych interesów osób zaangażowanych w te działania. Nie zawsze prace te prowadzone są w oparciu o materiały ikonograficzne, dokumentacje archiwalne czy wykopaliska archeologiczne. Wynikiem tych wszystkich działań jest powstanie nowej, często zafałszowanej historii, która dominuje nad autentycznością i historyczną prawdą.

Każdy z nas powinien zastanowić się, czy chce żyć w zniekształconej rzeczywistości przez tworzenie oraz propagowanie iluzji dawnych czasów. Jak można obserwować rujnowanie piękna zabytków pod pozorem nowoczesnej ochrony, przyjmować postawę bierną i oczekiwać reakcji ze strony świata zewnętrznego? Czy nie warto zadbać o upowszechnienie wiedzy na temat naszego dziedzictwa narodowego i o większą wrażliwość na jego świadomą ochronę?

II. 1. Zamek Ogrodzieniec w Podzamczu (fot. A. Krempa)

III. 1. Castle Ogrodzieniec in Podzamcze

II. 2. Zamek w Chęcinach (źródło: www.zamek.checiny.pl)

III. 2. Castle Chęciny

II. 3. Zamek w Mirowie (fot. M. Zawilińska)

III. 3. Castle Mirów

II. 4. Zamek Krzyżtopór w Ujeździe (źródło: www.webturystyka.pl/zamek-krzyztopor-w-ujezdzie)

III. 4. Castle Krzyżtopór in Ujazd

II. 5. Zamek w Ciechanowie (fot. Ł. Blicharski)

III. 5. Castle in Ciechanów

II. 6. Zadaszenie windy Zamku w Pieskowej Skale

III. 6. Elevator's roofing in Castle of Pieskowa Skala

II. 7. Zamek Tropszyn w Wytrzyszczce (źródło: www.zamki.pl/?idzamku=wytrzyszczka)

III. 7. Castle in Wytrzyszczka

II. 8. Zamek Bobolice w Niegowie
(fot. M. Zawilińska)

III. 8. Castle Bobolice in Niegów

II. 9. Zamek Korzkiew (fot. M. Zawilińska)

III. 9. Castle Korzkiew

PRZYPISY

- ¹ Grupa CIAM-Francja, *Karta Ateńska: urbanistyka C.I.A.M.*, tłum. Szeronos K., Koło Naukowe Wydziału Architektury Wnętrz ASP, Warszawa 1956.
- ² II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, *Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych*, Wenecja 1964, www.ochrona.zabytki.lodz.pl (dostęp: 01.05.2017).
- ³ Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych, *Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA – ICOMOS*, Florencja 1981, www.nid.pl (dostęp: 01.05.2017).
- ⁴ www.zabytki-tonz.pl/pliki/Karta%20Krakowska%202000.pdf (dostęp: 02.05.2017).
- ⁵ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568), www.piiib.org.pl (dostęp: 02.05.2017).
- ⁶ Szerzej: www.zamek-ogrodzieniec.pl (dostęp: 05.05.2017).
- ⁷ A. Gruszecki, *Trwała ruina zamku ogrodzienieckiego – próba adaptacji angielskiej szkoły konserwacji ruin*, „Ochrona Zabytków”, 30/1–2 (116–117), 1977, s. 31–44, .
- ⁸ Szerzej: www.zamek.checiny.pl (dostęp: 05.05.2017).
- ⁹ www.zamki.res.pl/mirow (dostęp: 06.05.2017).
- ¹⁰ www.jaroslawlasecki.pl/pl/publikacje-prasowe/rekonstrukcja-marzen-dla-regionu-i-potomosci (dostęp: 04.05.2017).
- ¹¹ www.czystochowa.wyborcza.pl/czystochowa/1,48725,20364777,zamek-mirow-odslania-swoje-tajemnice.html?disableRedirects=true (dostęp: 04.05.2017).
- ¹² Grupa CIAM-Francja, *op. cit.*
- ¹³ II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, *op. cit.*
- ¹⁴ www.zabytki-tonz.pl/pliki/Karta%20Krakowska%202000.pdf (dostęp: 02.05.2017).
- ¹⁵ www.krzyztopor.org.pl/zamek/index.php (dostęp: 20.05.2017).
- ¹⁶ Szerzej: M. Leszczyński, *Zamek Krzyżtopór w Ujeździe już otwarty*, www.regiodom.pl (dostęp: 29.05.2014).
- ¹⁷ www.echodnia.eu/swietokrzyskie/wiadomosci/opatow/art/8680085,ponad-osiemdziesiat-lamp-rozswietli-zamek-krzyztopor-ruiny-bedzie-tez-mozna-zwiedzac-noca,id,t.html (dostęp: 10.05.2017).
- ¹⁸ Szerzej: www.zamek-ciechanow.pl (dostęp: 19.05.2017).
- ¹⁹ Szerzej: www.zamek-ciechanow.pl/rewit.html (dostęp: 18.05.2017).
- ²⁰ Pracownia Projektowa Kleczkowski-Architekt, [w:] *Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie. Zamek Ciechanowski – projekt rewitalizacji* (dostęp 22.05.2017).
- ²¹ www.pieskowaskala.eu (dostęp: 18.05.2017).
- ²² Szerzej: A. Wojnar, *Zamek w Pieskowej skale po remoncie*, „Gazeta Krakowska”, 28.04.2016.
- ²³ Grupa CIAM-Francja, *op. cit.*
- ²⁴ Szerzej: www.polinar.pl/tropsztyn/ (dostęp: 14.05.2017).

- ²⁵ Szerzej: K. Petrus, *Adaptacja zamków do nowych funkcji w drugiej połowie XX wieku na wybranych przykładach Małopolskich*, „Czasopismo Techniczne”, Z. 3-A/2009, s. 14–16.
- ²⁶ Szerzej: www.zamkipolskie.com/bobol/bobol.html (dostęp: 14.05.2017).
- ²⁷ www.myszkow.naszemiasto.pl/arttykul/zamek-w-bobolicach-odbudowany-oficjalne-otwarciw-sobote,1061551,artgal,t,id,tm.html (dostęp: 14.05.2017).
- ²⁸ *Szlak Orlich Gniazd – w odbudowie*, „Voyage”, nr 01 (162), styczeń 2012.
- ²⁹ Szerzej: www.korzkiev.pl/modules/content/opracowania_naukowe/opracowanie_naukowe_01.pdf
- ³⁰ Szerzej: P.S. Szlezynger, *Zamek w Korzkwi i jego otoczenie. Problemy odbudowy i zagospodarowania*, Kraków 2005.

BIBLIOGRAFIA

- Grupa CIAM-Francja, *Karta Ateńska: urbanistyka C.I.A.M.*, tłum. Szeronos K., Koło Naukowe Wydziału Architektury Wnętrz ASP, Warszawa 1956.
- II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, *Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych*, Wenecja 1964, www.ochrona.zabytki.lodz.pl (dostęp: 01.05.2017).
- Międzynarodowy Komitet ICOMOS-IFLA ds. Ogrodów Historycznych, *Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA – ICOMOS*, Florencja 1981, www.nid.pl (dostęp: 01.05.2017).
- Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568), www.piib.org.pl (dostęp: 02.05.2017).
- Gruszecki A., *Trwała ruina zamku ogrodzienieckiego – próba adaptacji angielskiej szkoły konserwacji ruin*, „Ochrona Zabytków”, 30/1–2 (116–117), 31–44.
- www.jaroslawlasecki.pl/pl/publikacje-prasowe/rekonstrukcja-marzen-dla-regionu-i-potomosci (dostęp: 04.05.2017).
- www.czestochowa.wyborcza.pl/czestochowa/1,48725,20364777,zamek-mirow-odslania-swoje-tajemnice.html?disableRedirects=true (dostęp: 04.05.2017).
- www.krzyztopor.org.pl/zamek/index.php (dostęp: 20.05.2017).
- Leszczyński M., *Zamek Krzyżtopór w Ujeździe już otwarty*, www.regiodom.pl (dostęp: 29.05.2014).
- www.zamek-ciechanow.pl (dostęp: 18.05.2017).
- Pracownia Projektowa Kleczkowski-Architekt, [w:] *Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie. Zamek Ciechanowski – projekt rewitalizacji* (dostęp 22.05.2017).
- www.pieskowaskala.eu (dostęp: 18.05.2017).
- Wojnar A., *Zamek w Pieskowej skale po remoncie*, „Gazeta Krakowska”, 28.04.2016.
- www.polinar.pl/tropsztyn/ (dostęp: 14.05.2017).
- www.zamek.checiny.pl (dostęp: 05.05.2017).

- www.zamkipolskie.com/bobol/bobol.html (dostęp: 14.05.2017).
- www.myszkow.naszemiasto.pl/artykul/zamek-w-bobolicach-odbudowany-oficjalne-otwarciem-sobote,1061551,artgal,t,id,tm.html (dostęp: 14.05.2017).
- www.korkziew.pl/modules/content/opracowania_naukowe/opracowanie_naukowe_01.pdf.
Szlezynger P.S., *Zamek w Korzkwi i jego otoczenie. Problemy odbudowy i zagospodarowania*, Kraków 2005.
- Szlak Orlich Gniazd – w odbudowie*, „Voyage”, nr 01 (162), styczeń 2012.
- www.zamki.res.pl/mirow (dostęp: 06.05.2017).
- Ałpatow M.W., *Historia Sztuki*, tom 2: *Średniowiecze*, Arkady, Warszawa 1968.
- Przeszłość dla przyszłości*, tom 2, A. Kadłuczki, E. Waszczyszyn (red.), Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2015.
- Kabsch M., *Kontrowersyjna rozbudowa zamku w Ciechanowie*, www.bryla.pl (dostęp: 17.05.2017).
- www.nid.pl/upload/iblock/707/70754565f4de522132f2372a798c314e.pdf (dostęp: 03.05.2017).
- Węclawowicz-Gyurkovich E., *Miejsce nowej sztuki i architektury w historycznej przestrzeni kulturowej – „Prawo dobrej kontynuacji”*, „Czasopismo Techniczne”, z. 6-A/2015, s. 273–289.
- Waszczyszyn E., *Problem ochrony zabytków architektury obronnej zachowanych w stanie ruiny – pomiędzy teorią a praktyką*, [w:] *Historia i współczesność w architekturze i urbanistyce*, t. 2, Monografia nr 466, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2014.
- Dettloff P., *Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce w latach 1918–1930. Teoria i praktyka*, Universitas, Kraków 2006.
- www.echodnia.eu/swietokrzykie/wiadomosci/opatow/art/8680085,ponad-osiemdziesiat-lamp-rozswietli-zamek-krzyztopor-ruiny-bedzie-tez-mozna-zwiedzac-noca,id,t.html (dostęp: 10.05.2017).
- www.zamek-ogrodzieniec.pl (dostęp: 05.05.2017).
- Petrus K., *Adaptacja zamków do nowych funkcji w drugiej połowie XX wieku na wybranych przykładach Małopolskich*, „Czasopismo Techniczne”, z. 3-A/2009, s. 14–16.
- Ochrona, konserwacja i adaptacja zabytkowych murów. Trwała ruina II. Problemy utrzymania adaptacji*, B. Szmygina (red.), Politechnika Lubelska, Lublin–Warszawa 2011.